

Jak w zabawie dzieci uczą się współpracy?

Martyna Beyga, Weronika Piotrowska, Adriana Ślipko

Czym jest zabawa - wprowadzenie

Zabawa towarzyszy ludziom od najmłodszych lat. Mark Twain powiedział kiedyś, że „przestajemy się bawić nie dlatego, że się starzejemy, lecz starzejemy się dlatego, że przestajemy się bawić”². Początkowo zabawa kojarzyła się wyłącznie z przyjemnością. Jej doświadczanie miało być czynnikiem, który wyróżnia ją wśród innych czynności ludzkich. Przez wiele lat skupiano się na przyjemności jako na głównym aspekcie zabawy, lecz było to lekceważące dla tego pojęcia³.

Johan Huizinga definiuje zabawę jako czynność swobodną, która odbywa się poza zwykłym życiem, ale jest w stanie zupełnie pochłonąć osobę biorącą w niej udział. Jest to czynność, z którą niezwiązany jest żaden interes materialny. Zabawa to aktywność odbywająca się według ustalonego porządku i reguł⁴.

Danuta Waloszek wyróżnia następujące cechy zabawy:

- 1) Spontaniczność – związana jest ze szczerością oraz bezinteresownością dziecka;
- 2) Ponadprzeciętność – z jednej strony oznacza „brak zewnętrznego i wewnętrznego terytorium zabawy”⁵ z drugiej zaś strony „oznacza brak jej przestronnego zdeterminowania regionem, krajem”⁶;

1 Artykuł we fragmentach powstał na podstawie prac dyplomowych Auterek – Weroniki Piotrowskiej, Zabawy tematyczne dzieci w wieku przedszkolnym w opinii nauczyciela oraz Martyzny Beygi, Zabawa jako metoda pracy dydaktycznej z dzieckiem w wieku przedszkolnym, obie prace zostały napisane na Uniwersytecie Zielonogórskim, pod naukowym kierunkiem dra hab. B. Idzikowskiego, prof. UZ, w roku akad. 2017/2018.

2 U. Kierczak, Zabawa: poradnik metodyczny, wychowanie fizyczne : nauczanie zintegrowane, WSiP, Warszawa 2002, s. 5.

3 W. Okoń, Zabawa a rzeczywistość, Warszawa 1987, s. 25.

4 J. Huizinga, Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury, Warszawa 1985, s. 11-27.

5 D. Waloszek, Zabawa w dzieciństwie [w:] Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, t. VII, red. T. Pilch, Warszawa 2008, s. 649.

6 Ibidem.

- 3) Ponadczasowość – oznacza, że formy, sposoby urzeczywistniania pomysłów są niezmiennie oraz dają możliwość skracania trwania zjawisk;
- 4) Niepowtarzalność, oryginalność – zabawa zawsze jest pierwsza, jedyna, pomimo tego, że dziecko powtarza temat zabawy, to treści są zawsze inne.

Ukazane cechy zabawy pokazują wyraźnie, że zabawa jest najważniejszą aktywnością dziecka⁷.

Danuta Waloszek wyróżnia trzy zasadnicze funkcje zabawy w dzieciństwie:

- a) profilaktyczna – zapobiega ograniczeniom; dzieci samodzielnie podejmują trudne czynności, natomiast nauczyciel powinien również podejmować te czynności, przyjmując określone role, jego zadaniem jest podjęcie zabawy, która pokaże ważność dziecka;
- b) kompensacyjna – pozwala na wyrównywanie niepowodzeń, dzięki tej funkcji możemy również wyrównywać niedobory emocjonalne, które wynikają często ze złych relacji w rodzinie lub społecznie;
- c) terapeutyczna – pozwala na rozładowanie napięcia oraz umożliwia korygowanie zachowań niepoprawnych⁸.

Najistotniejszą funkcją zabawy jest jednak jej „bepośredni związek z kulturą i z rozwojem człowieka we wszystkich jego aspektach i zakresach”⁹. W toku zabawy możemy scalać ze sobą dwa światy – przeszły oraz teraźniejszy, możemy mieszać doświadczenia z obu przestrzeni czasowych, a nawet przenosić je w przyszłość¹⁰.

7 Ibidem.

8 Ibidem.

9 Ibidem, s. 650.

10 Ibidem.

Stefan Szuman dokonał podziału zabaw na:

- a) zabawy ruchowe, funkcjonalne oraz manipulacyjne,
- b) zabawy tematyczne (które u Ch. Bühler występują pod nazwą zabaw fikcyjnych),
- c) zabawy konstrukcyjne (majsterkowanie, budowanie),
- d) zabawy kolektywne (bazujące na wytyczonych zasadach bądź nie)¹¹.

Zabawy tematyczne należą do najbardziej charakterystycznych form zabawy dzieci w wieku przedszkolnym¹². W owej działalności dzieci naśladują to co je otacza, życie dorosłych, w szczególności ich zachowania¹³.

Zabawy tematyczne - zabawy w rolę

Inspiracją dla treści zabaw tematycznych jest otaczający świat, wszystko to co dzieje się wokół dziecka. Dzieci starają się naśladować zachowania osób dorosłych i przybierać ich rolę. Naśladowanie nie jest możliwe w sferze rzeczywistej, ponieważ dziecko nie ma realnych możliwości ku temu i ma tego świadomość. Co za tym idzie zabawy tematyczne są odtwarzaniem różnych prawdziwych zdarzeń na niby, dziecko przybiera rolę aktora. Zabawy tematyczne przeobrażają się wraz z rozwojem dziecka i najpełniejszy kształt zaobserwować możemy u starszych dzieci przedszkolnych. Mimo iż są to starsze dzieci nadal jednak zdają sobie sprawę z tego, że zabawy te mają charakter umowny¹⁴.

Mirosława Nerło w swoim artykule „Czemu służy zabawa” o zabawach pisze następująco: „zabawy tematyczne kształtują uczucia i osobowość dziecka. Przez cały czas trwania zabawy dziecko reaguje różnymi stanami emocjonalnymi na występujące w niej zdarzenia. Są to zarówno chwilowe wzruszenia, jak i długotrwałe nastroje. W sposób możliwie wierny zdarzenia, choć nieświadomy, dziecko odtwarza w swoich zabawach rolę społeczną pełnione przez dorosłych. Przenosi ono sytuacje z życia rodziny, łącznie z językiem, ruchami ciała i emocjami. Pozwala to dziecku lepiej zrozumieć zadania, jakie wykonują rodzice, dziadkowie, sąsiedzi czy pani w przedszkolu. Przyjęcie roli odbywa się też zgodnie z płcią: chłopcy odtwarzają rolę męskie, dziewczynki żeńskie”¹⁵.

Zabawa tematyczna daje dziecku możliwość integrowania się ze społeczeństwem poprzez aktywne działanie, wyłącznie zabawowe. Daje okazję do uczenia się roli odpowiedzialnych osób, szykuje się do tego, żeby w przyszłości przyjąć taką rolę. Dziecko ma świadomość, że każdy dorosły pełni jakąś rolę, ma swoje miejsce w świecie. Dzieci mają dużą potrzebę bycia takimi, jak oni. Jest to bardzo trudne, ale zabawa w odgrywanie roli motywuje ich do pracy nad sobą¹⁶.

Ten rodzaj zabawy może być wykorzystany przez wychowawców jako narzędzie diagnostyczne, jako test, który ułatwi scharakteryzowanie poziomu rozwoju emocjonalnego i społecznego dziecka. Nauczyciel może przewidzieć, jak dużą wiedzę posiada dziecko na temat świata, innych ludzi, jaki ma do nich stosunek, a także, jak osoby dorosłe je traktują. Dzięki zabawie wychowanek może demonstrować swoje obawy oraz lęki. W tej sytuacji zabawa pełni rolę terapeutyczną. Pisze o niej J. Konopnicki, którego zdaniem terapia zabawowa, tj. leczenie zabawą może być bardzo skuteczna. Ma ona zastosowanie w poradniach psychologicznych w Wielkiej Brytanii oraz w Ameryce. Polega ona na tym, że wychowanek, u których zaobserwować można agresję, nadmierną wstydlivość czy nadpobudliwość daje się możliwość „wybawienia”, spełnienie potrzeby zabawy. Dzięki temu pokonują oni własne kompleksy czy onieśmienie w relacji z innymi ludźmi¹⁷.

Zabawa w rolę - lekcją współpracy

Zabawy w odgrywanie roli cieszą się największą popularnością w wieku przedszkolnym. Znaleźć można w nich najbardziej dosadny wyraz przystosowania się do środowiska kulturowo-społecznego. Dziecko odkrywa swoją świadomość, znaczenie oraz indywidualne miejsce w otoczeniu społecznym. Dziecko dostrzega, w jaki sposób opiekują się nim inni i zaczyna przenosić to do własnych zabaw. Dzięki takim zabawom dziecko stopniowo i coraz silniej wczuwa się w odgrywaną rolę, co w efekcie prowadzi do coraz mocniejszego wrastania w środowisko społeczne¹⁸.

„Dobrze dobrana i przeprowadzona zabawa daje szansę każdemu dziecku na uczestnictwo we wspólnym

11 W.J. Dyner, Zabawy tematyczne dzieci w domu i w przedszkolu, Wrocław 1983, s. 35.

12 Ibidem.

13 Ibidem, s. 1.

14 Ibidem.

15 cyt. za J. Jarosz, <http://p21.eduportal.koszalin.pl/pl/publikacje/3249,funkcje-i-rola-zabawy-u-dzieci-w-wieku-przedszkolnym.html>, dostęp 8.12.2018r.

16 W.J. Dyner, Zabawy tematyczne dzieci w domu i w przedszkolu, Wrocław 1983, s. 342.

17 Ibidem, s.343-345.

18 W. Okoń, Zabawa a rzeczywistość, Warszawa 1987, s. 47.

działaniu. Kształtuje więzi grupowe i odpowiednie relacje pomiędzy jej uczestnikami. Integruje zespół. Pomaga w pokonaniu dziecięcych lęków i barier¹⁹.

Dziecko, które nie może brać udziału w zabawach, szczególnie z rówieśnikami, staje się często egoistyczne i samolubne. Zabawa z rówieśnikami uczy współpracy oraz podporządkowania się grupie, w której występują odmienne charaktery. Zabawa w grupie przedszkolnej zaspokaja potrzebę kontaktów społecznych, których dzieci nie doświadczają w domu rodzinnym, chyba że dziecko posiada rodzeństwo w zbliżonym wieku²⁰.

W toku zabawy, szczególnie grupowej, dziecko uczy się norm społecznych, stosuje się do ustalonych reguł postępowania, a także jest świadome przestrzegania umów zawartych na potrzeby zabawy. Powyższe aspekty pozytywnie wpływają na rozwój umiejętności wspólnego działania i współpracy, rozwijają się również uczucia społeczne m.in.: życzliwość, koleżeńskość czy odpowiedzialność²¹.

Dzięki zabawie z innymi dziećmi jednostka rozwija się w 3 sferach: poznawczej, emocjonalnej i społecznej. Są one niezbędne do odpowiedniego działania psychiki dziecka, które stopniowo odkrywa swoje miejsce, rolę w społeczeństwie. Wspólna zabawa sprzyja prawidłowemu kształtowaniu się osobowości dziecka.

Współpraca niesie za sobą wiele korzyści, m. in.:

- uczy dziecko respektowania przyjętych zasad i reguł,
- uczy, że należy dążyć do osiągnięcia celu,
- uczy dziecko akceptacji siebie oraz innych,
- dzięki niej rozwija się u dziecka umiejętność rozwiązywania problemów,
- uczy dziecko radzenia sobie z emocjami własnymi oraz innych osób,
- rozwija u dzieci umiejętność obrony swojego zdania.

Dziecko będąc uczestnikiem zabawy, członkiem grupy rówieśniczej rozwija liczne społeczne kompetencje. Podczas zabawy w role dzieci mają poczucie, że ich wkład ma istotne znaczenie dla efektu końcowego. Każde dziecko dokłada swoją „cegieleńkę”. Może czuć satysfakcję, poczucie wspólnoty i chęć powtórzenia działań opartych na współpracy w przyszłości.

19 D. Niewola, Zabawy integracyjne i nie tylko. Impuls, Kraków 2013, s. 11.

20 Ibidem.

21 B. Wojtał, Rozwojowe i terapeutyczne znaczenie zabawy w życiu dziecka niepełnosprawnego [w:] Dziecko w świecie zabawy, red. B. Dymara, Kraków, 2009, s. 423.

Podsumowanie

Pamiętajmy jednak, że nie tylko zabawy tematyczne służą rozwojowi umiejętności współpracy. Sam fakt bycia w grupie, wchodzenia w interakcje, negocjowanie działań, tematów, kierunków zabawy sprawia, że dzieci dojrzewają społecznie do sprawnego współdziałania z innymi. Możemy je też wspierać w tym zakresie poprzez różne proste zabawy, polecenia, jak:

- przeniesienie balonika trzymanego między głowami (bez pomocy rąk) w wyznaczone miejsce
- tor przeszkód – jedno dziecko ma za zadanie przeprowadzić przez niego drugie dziecko (które ma zasłonięte oczy)
- przenoszenie kubka z wodą znajdującego się na tacy w wyznaczone miejsce bez rozlewania (każde dziecko trzyma jeden uchwyt).

Od nauczyciela zależy, w jaki sposób zorganizuje dzień w przedszkolu – naukę, czas wolny, czy będzie zachęcał dzieci do współpracy czy rywalizacji. Dla społecznych korzyści i dla rozwoju dziecka korzystne jest, by w edukacji (także na wyższych szczeblach) stawiać na współpracę w różnych możliwych formach.

Bibliografia:

- Dyner W.J., Zabawy tematyczne dzieci w domu i w przedszkolu, Wrocław 1983
- Huizinga J., Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury, Warszawa 1985.
- Jarosz J., <http://p21.eduportal.koszalin.pl/pl/publikacje/3249,funkcje-i-rola-zabawy-u-dzieci-w-wieku-przedszkolnym.html>, dostęp 8.12.2018r.
- Kierczak U., Zabawa: poradnik metodyczny, wychowanie fizyczne: nauczanie zintegrowane, WSiP, Warszawa 2002.
- Niewola D., Zabawy integracyjne i nie tylko. Impuls, Kraków 2013.
- Okoń W., Zabawa a rzeczywistość, Warszawa 1987.
- Waloszek D., Zabawa w dzieciństwie [w:] Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, t. VII, red. T. Pilch, Warszawa 2008.
- Wojtał B., Rozwojowe i terapeutyczne znaczenie zabawy w życiu dziecka niepełnosprawnego [w:] Dziecko w świecie zabawy, red. B. Dymara, Kraków, 2009.

**Martyna Beyga, Weronika Piotrowska,
Adriana Ślipko**

Studentki Uniwersytetu Zielonogórskiego, na kierunku Pedagogika, specjalność: Edukacja Elementarna i Wczesne Nauczanie Języka Obcego. Ukończyły studia licencjackie, a od października rozpoczynają studia magisterskie. W przyszłości planują pracować w szkole podstawowej. Zainteresowania naukowe i edukacyjne Auterek koncentrują się na problematyce zabawy, podkreślaniu jej istotnej roli w życiu i edukacji dzieci.